

26. Demleitner N. V. Challenge, Opportunity and Risk: An Era of change in comparative law / N. V. Demleitner // The American Journal of Comparative Law. — 1998. — Vol. 46, N 4.
27. Овчинников Н. Ф. Методологические принципы в истории научной мысли / Н. Ф. Овчинников. — Изд. 2-е, стер. — М. : Эдиториал УРСС, 2003.

Анотація

Ткаченко О. В. Еніґма функціоналізму порівняльного правознавства. — Стаття.

Обстоюється думка про неможливість нейтрального, незалежного від концептуальної структури правової системи опису фактів, а отже, і про неможливість функціоналізму у компаративістиці. Нове порівняльне правознавство є принципово епістемологічним, воно виходить з принципу епістемологічної неоднорідності і розглядає специфіку правового в двох аспектах: в особливих моделях раціональності і особливих видах діяльності. Такий методологічний поворот вимагає від компаративістів зміни референтного стилю методологічного мислення на конститутивне.

Ключові слова: епістемологія, функціоналізм, компаративістика, методологія порівняльного правознавства.

Summary

Tkachenko O. V. Enigma of Functionalism of Comparative Jurisprudence. — Article.

An idea about impossibility neutral, independent of conceptual structure of the legal system, description of facts, and, consequently, about impossibility of functionalism in comparative science is affirmed. New comparative jurisprudence is principally epistemological, it stems from the principle of epistemological heterogeneity and examines a specificity of law in two aspects: in the special models of rationality and special types of activity. Such a methodological turn requires from comparative lawyers to change their reviewer style from methodological thinking to constitutive one.

Keywords: epistemology, functionalism, comparative jurisprudence, methodology of comparative jurisprudence.

УДК 343.9:343.43:342.721

Ю. В. Раковська

ПРОБЛЕМА ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ У КОНТЕКСТІ ПРАВ ЛЮДИНИ

Людина є найвищою соціальною цінністю, а тому основним завданням держави є всебічна охорона її життя [6, 169]. Торгівля людьми є однією з найнебезпечніших форм порушення прав людини у сучасних умовах. Небезпечність торгівлі людьми обумовлена тим, що вона порушує комплекс основних прав і свобод особи, передбачених Конституцією України. Закріплення прав людини на міжнародному рівні є ще однією з гарантій захисту її прав та інтересів, зокрема у Міжнародному пакті про громадянські та політичні права (1976), Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права (1966), Загальній декларації прав людини (1948), Конвенції прав дитини (1989) і т.д. При торгівлі людьми безпосередньо чи побічно порушуються майже всі їх права. У жертви залишається практично єдине право — право на життя, якого її теж нерідко позбавляють.

Особливе занепокоєння теоретиків та практиків зумовлене масштабами порушення прав людини у процесі торгівлі людьми. Вивченням різних аспектів

торгівлі людьми, зокрема кримінологічним, кримінально-правовим, займалися такі вчені, як М. Буряк, Б. Гловкін, В. Батиргарєєва, Н. Дульнева, В. Зімін, В. Іващенко, Н. Камінін, К. Левченко, Я. Лизогуб, О. Надьон, Л. Нечипоренко, Н. Плaxотнюк, О. Усенко та інші. Але пильної уваги щодо висвітлення прав, які порушуються у процесі торгівлі людьми, не надавалося.

Тому метою даної статті є висвітлення основних прав людини, які порушуються у процесі торгівлі людьми, з метою виявлення дійсних масштабів торгівлі людьми, звернення уваги громадськості на саме злочинне явище і необхідність напрацювання методів, способів протидії цьому злочину.

Торгівля людьми — це сучасна форма рабства, яка супроводжується цинічними і жорстокими (найжорстокішими) порушеннями прав людства. Людина стає об'єктом діяльності, до неї застосовується право власності, як до товару, речі. Людей насильно, а частіше обманним шляхом перевозять через державні кордони, змушують до праці, ставлять у боргову залежність, позбавляють свободи пересування, застосовують відносно них фізичне, психічне, сексуальне насильство [12, 15].

У Гаазькій міністерській декларації зазначено, що «торгівля людьми є кричущим порушенням людських прав жінок, з якими можна боротися лише застосуванням багатодисциплінарного та координованого підходу, у якому брали участь усі зацікавлені учасники, недержавні організації, організації соціального захисту, правові, законотворчі та міграційні» [4, 26].

Торгівля людьми порушує загальне право людини на життя, свободу і свободу від рабства у всіх його формах. Торгівля дітьми порушує невід'ємне право людини розвиватися у безпечному середовищі і право бути вільним від всіх форм експлуатації і принизливого ставлення до неї (ст. ст. 3–5 Загальної декларації прав людини, ст. ст. 27–29 Конституції України).

Вербувальники обіцяють потенційним жертвам забезпечення їх у країні-призначення всім необхідним, а також свободу вільно пересуватися, свободу вибору роду занять, повагу до їх гідності, честі.

Так, винна С., знаючи, що потерпіла Х. перебувала у скрутному матеріальному становищі, запропонувала їй поїхати до Турецької Республіки з метою надання послуг сексуального характеру. Вона пообіцяла, що «роботодавець» у країні призначення забезпечить житлом, продуктами харчування, а також гарантує їй право на свободу пересування, особисту недоторканність, повагу до її особистості. З метою ліквідації фінансової заборгованості (коштів витрачених на оформлення документів та проїзних квитків) потерпіла була зобов'язана надавати послуги сексуального характеру раніше незнайомим чоловікам протягом певного періоду часу. Після відпрацювання суми боргу потерпілій обіцяли 50 % від загальної суми, заробленої нею від надання послуг сексуального характеру [2].

Насильство по відношенню до жінок є перешкодою для досягнення рівності, розвитку суспільства і призводить до порушення прав і фундаментальних свобод жінок. Воно демонструє історичну нерівність владних відносин між чоловіками та жінками, що зумовило домінацію чоловіків і дискримінацію жінок,

перешкоджаючи всебічній реалізації останніх. У Декларації ООН «Про викоринення насильства стосовно жінок» визначена необхідність захисту жінок від будь-яких форм насильства: фізичного, психологічного, економічного, політичного, культурного [5, 34].

Торгівці людьми заради утримання у покорі інших жертв або з метою знищення невитребуваного «товару» або небажаних свідків можуть позбавляти їх життя. Хоча сутенери втрачають додаткові джерела доходів, вони роблять це для того, аби залакати інших жінок. Так, у Стамбулі дві українські жінки були викинуті з балкона на очах у їх шести російських подруг. У Сербії українській жінці, яка чинила опір торговцям людьми, відтяли голову [9, 78; 10, 16].

Жінки піддаються насильству і непрямим шляхом. Їх викрадають, вбивають при «зведенні рахунків» у кримінальному світі. Вони стають жертвами діяльності релігійних фанатів, які вважають їх діяльність пекельним гріхом. Яріва Брохіма вирішив покінчити з проституцією у Тель-Авіві. Вночі 15 серпня 2000 р. він підпалив дом розпусти, внаслідок чого загинуло чотири жінки, двох так і не вдалося впізнати.

Жертви торгівлі людьми позбавлені реальної можливості самостійно обирати місце свого проживання та можливості вільно пересуватися (ст. 13 Загальної декларації прав людини, ст. ст. 30, 33 Конституції України).

Потерпілих ще на території України перевозять з квартири на квартиру, з міста у місто, обмежують їх можливість пересування. Проводять медичний огляд потенційних жертв сексуальної експлуатації, перевіряючи стан їхнього здоров'я. Так, на залізничному вокзалі м. Києва жінок зустрічали співучасники винного, перевозили їх до спеціально найманої квартири, де потерпілі проживали протягом тижня для здачі аналізів на ВІЛ-інфекцію та підготовки документів для виїзду за кордон [1].

Після прибуття у країну-призначення жертви потрапляють у підневільний стан, стан — рабів. З метою утримання у них відбирають всі гроші та документи, що посвідчують особу.

У разі незгоди жертв надавати послуги сексуального характеру їх можуть перепродавати іншим сутенерам або просто обмінюватися ними.

Торгівці людьми порушують право людини на свободу та особисту недоторканність, вона позбавлена можливості розпоряджатися своїм тілом, своєю статевією свободою, вільно здійснювати трудову діяльність, реалізуючи отримані у процесі життя вміння та навички (ст. ст. 23–25 Загальної декларації прав людини, ст. 43 Конституції України). Також жертви позбавляються можливості спілкування, листування з рідними та близькими (ст. 12 Загальної декларації прав людини, ст. 23 Конституції України).

Так, для того, аби дезорієнтувати жертв, запобігти налагодженню дружніх та приязних стосунків з клієнтами, жертв торгівлі людьми часто перевозять з одного міста в інше, з однієї держави в іншу. Одночасно дані дії допомагають торговцям людьми не тільки утримувати своїх жертв, а й ускладнюють процес пошуку правоохоронними органами жертв торгівлі людьми.

У процесі експлуатації жертв торгівлі людьми порушується право на пова-

гу до їх гідності. Жертви зазнають катувань, жорстокого, нелюдського поводження та покарань з боку експлуататорів. Жертв сексуальної експлуатації викрадають, завдають їм фізичних і моральних страждань. Так, у кримінальній справі № 1-93/2007 встановлено, що потерпіла після прибуття до Турецької Республіки змушена була надавати послуги сексуального характеру. За ніч надання сексуальних послуг клієнт платив 100 доларів США, за 2–3 години — 50 доларів США. Отримані гроші потерпіла віддавала сутенеру. Потерпіла відпрацювала борг за три місяці, після чого стала отримувати 50 % від загальної суми, заробленої шляхом надання сексуальних послуг. Потерпіла раз на місяць виїжджала з Туреччини для продовження візи. Одного разу потерпілу та її молодшу сестру відвезли для надання сексуальних послуг до м. Аланья. Клієнти били, знущалися над ними, примушували надавати безкоштовні послуги сексуального характеру, морили голодом. При першій же можливості одна з потерпілих зателефонувала сутенеру, і та пообіцяла, що допоможе їм повернутися. Через декілька днів до готелю, в якому перебували потерпілі, приїхала поліція. Господар готелю сховав потерпілих та зателефонував сутенеру, вимагаючи викуп за кожну у сумі — 1500 доларів США. Сутенер повідомила, що у неї немає грошей. Після чого потерпілих сильно побили і примушували надавати послуги сексуального характеру безкоштовно. Через півтора місяці потерпілим вдалося втекти і повернутися в Україну [2].

Жінка, що надає послуги сексуального характеру, вимушена без кінця брехати про своє життя, про своє тіло і сексуальні відчуття. Брехня — частина «посадової інструкції» такої жінки.

Рабське становище жертв у більшості випадків обумовлене примусовою працею без оплати та борговою залежністю. Так, у результаті вивчення 84 вироків суду у кримінальних справах, порушених за ст. 149 Кримінального кодексу України, встановлено, що всі 500 жертв торгівлі людьми були залучені у боргову кабалу у зв'язку з тим, що вони не мали коштів для оформлення проїзних документів та закордонних паспортів. До жертв експлуатації застосовується жорстка система покарань та штрафів.

Жертви позбавлені права на достатній рівень життя. Особи, які потерпіли від торгівлі людьми, не мають можливості належним чином харчуватися, змусені жити у небезпечних та негігієнічних умовах. Вони не мають можливості звернення за професійною медичною допомогою у зв'язку із загрозою їх ідентифікації та викриття торгівців людьми (ст. 25 Загальної декларації прав людини, ст. 49 Конституції України).

Торгівля людьми позбавляє своїх жертв права на материнство та батьківство, а дітей жертв торгівлі людьми батьківської турботи, ласки, уваги. З метою матеріального забезпечення своїх дітей батьки погоджуються на брехливі пропозиції з боку вербувальників. Дана теза підтверджується даними судової практики. Так, потерпілим Ж. та К. запропонували працевлаштуватися на сезонні роботи у Чеській Республіці, обіцяючи оплатити дорогу та допомогти в оформленні закордонних паспортів. Залишивши дітей під опікою сестри, вони поїхали на заробітки. В Чеській Республіці їх продали до дому розпусти [3].

Жертви трудової експлуатації позбавлені права на відпочинок, вони змушені працювати по 15–20 годин на добу без вихідного дня. Жертви ж сексуальної експлуатації — обслуговувати до 25 клієнтів на добу. Вони позбавлені можливості укладати шлюб не тільки на добровільній основі, а й взагалі можливості створення сім'ї (ст. ст. 24, 15 Загальної декларації прав людини, ст. ст. 45, 51 Конституції України).

Жінок, потерпілих внаслідок торгівлі людьми, регулярно заарештовують та безпідставно затримують, а в деяких країнах їх взагалі вважають злочинцями. Відповідно до ст. ст. 7–8 Протоколу про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, особи, які постраждали від торгівлі людьми, не можуть визнаватися злочинцями. А держави зобов'язані сприяти відновленню прав жертв торгівлі людьми.

Жертви торгівлі людьми після повернення до нормального життя ще довго відчувають наслідки експлуатації. Зокрема:

- проблеми зі здоров'ям: проблеми психологічної цілісності, головний біль, гінекологічні проблеми (майже всі жертви торгівлі людьми мають незадовільний загальний фізичний стан: до 90 % — різноманітні статеві хвороби), загальне падіння імунітету організму, порушення сну, пам'яті, депресії, загострення хронічних захворювань;

- психічні проблеми: низька самооцінка, зміна поглядів на життя, підвищена збудливість або ж апатія, розсіяна увага та проблеми з концентрацією уваги, суїцидні схильності, галюцинації та безглузді ідеї, алкогольна та/або наркотична залежність (у 8 % — СНІД. Багато з них є нарко/алкоголезалежними);

- проблеми емоційної сфери: страх (перед работоргівцями, перед життям, перед майбутнім), почуття безпорадності, самотності, суму, самопригноблення.

Жертви торгівлі людьми відчувають стрес, зокрема посттравматичний стрес, проявами якого є агресія і неусвідомлення того, що відбувалося та відбувається навкруги. Стрес — це стан сильної і тривалої психологічної напруги. Він істотно впливає не тільки на поведінку і діяльність людини, а й на фізичне здоров'я [7, 45].

Але посттравматичний стрес, гнів, приниження, страх і депресія супроводжують віктимізації рикошетних жертв [8, 116].

Вищезазначений перелік порушень прав жертв торгівлі людьми не є вичерпним, оскільки даний злочин зазіхає на всю сукупність прав і свобод людини. Зокрема, право на соціальний захист, право на освіту, право на свободу об'єднань, вільний розвиток своєї особистості.

Тож, торгівля людьми є злочином, який порушує весь комплекс природних прав людини, протидія якому повинна носити не одиничні прояви із використанням окремих способів та методів, а системний характер із застосуванням зусиль національних та міжнародних інституцій.

Література

1. Вирок Комсомольського міського суду Полтавської області по кримінальній справі № 1-30/07.
2. Вирок Центрального міського районного суду Донецької області по кримінальній справі № 1-93-2007.
3. Вирок Центрального міського суду м. Макіївки Донецької області по кримінальній справі № 1-93/2007.
4. Вирок Шевченківського районного суду м. Львова по кримінальній справі № 1-215/2004.
5. Гаазька міністерська декларація європейських рекомендацій щодо ефективних заходів по запобіганню та боротьбі з торгівлею жінками з метою сексуальної експлуатації // Довідник з проблем запобігання торгівлі жінками для консультантів «телефонів довіри». — К., 1998. — Вип. 2. — С. 26.
6. Запобігання торгівлі людьми : навч.-метод. посіб. — Вид. 3-тє, допов., випр. — Х. : Вид-во пац. ін-ту внутр. справ, 2001. — 176 с.
7. Колодій А. М. Права людини і громадянина в Україні : навч. посіб. / А. М. Колодій, А. Ю. Олійник. — К. : Юріком Інтер, 2003. — 336 с.
8. Старовойтенко П. В. Основи психології і педагогіки: теорія і практикум : навч. посіб. / П. В. Старовойтенко, П. М. Фоміна ; ЧДТУ. — 2003. — 143 с.
9. Туляков В. О. Віктимологія (соціальні та кримінологічні проблеми) / В. О. Туляков. — О. : Юрид. л-ра, 2000. — 336 с.
10. Усєпко О. В. Торговля людьми як прояв кримінального бізнесу // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). — 2002. — № 6. — С. 73–80.
11. Хомяков П. Противодействие торговле людьми и преступлениям в сфере нравственности подразделением уголовного розыска МВД России // Торговля людьми и рабский труд : нормативно-правовое и социальное противодействие : сб. ст. / под общ. ред. Л. Д. Ерохиной. — Владивосток : Изд-во ВГУЭС, 2005. — Режим доступа : <http://www.crime.vl.ru/index.php?blog-4&c-1&more-1&p-1447&pb-1&tb-1>
12. Шумиленко А. Любовный роман или западня? Собираясь замуж за иностранца, украинка может угодить на рынок секс-услуг // Деловая Одесса. — 2003. — 24 окт. — С. 16.

Анотація

Раковська Ю. В. Проблема торгівлі людьми у контексті прав людини. — Стаття.

Боротьба за права людини та необхідність їх дотримання тривала не одне століття. Але і сьогодні, незважаючи на досягнення світової культури та наукової думки, залишаються найгірші форми поневолення та експлуатації людини. Торговля людьми є яскравим прикладом ганебного, цинічного порушення прав людини, які закріплені не лише на національному, але і на міжнародному рівнях. А тому необхідною є інтеграція зусиль суспільства, держави та міжнародної спільноти в цілому у протидії цьому злочину.

Ключові слова: торгівля людьми, примусова праця, експлуатація, боргова залежність, права людини, міжнародні стандарти, право на особисту недоторканність, право на життя, право вільного пересування, право на вільний вибір трудової діяльності, право на відпочинок.

Summary

Rakooskaya J. The problem of trafficking in the context of human rights. — Article.

The struggle for human rights and the need for their observance was following for some centuries. But today, despite the achievements of world culture and scientific thought, the worst forms of enslaving and exploiting people still exist. Trafficking is a vivid example of shameful, cynical breaking the human rights which are enshrined both nationally and internationally. Thus it is necessary to integrate social, government and international community efforts in combating this crime.

Keywords: human trafficking, forced labor, exploitation, debt dependency, human rights, international standards, the right to personal inviolability, the right to life, the right to the free choice of employment, the right to rest.